

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Acta oeconomica et informatica 1
Nitra, Slovaca Universitas Agriculturae Nitriae, 2004, s. 14–17

CHUDOBA V OBCIACH SR POVERTY IN SETTLEMENTS OF THE SLOVAK REPUBLIC

Lubica BARTOVÁ

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

The paper analyses relevant indicators of the living conditions of Slovak inhabitants and evaluates poverty in the Slovak Republic in 1996 by type of settlements. The assessment of poverty was based on Microcensus (1997) data of average net income per member of household. Incidence, depth and severity of poverty were quantified by headcount, poverty gap and Foster-Greer-Thoerbeck indexes using the World Bank software Povcal. The highest incidence was found in the settlements with 5, 000 to 10,000 inhabitants, which make approx. 6.7 % of the total population of Slovakia. From the viewpoint of extreme poverty, the most serious situation was revealed in the settlements up to 500 inhabitants (approx. 6.1 % of total population). Relatively low was observed in the settlements with a population of over 50,000 (approx. 24.9 % of total population).

Key words: poverty, income, settlements of Slovakia, indicators

Jedným z negatívnych javov sprevádzajúcich transformačný proces v SR je aj prehlbovanie chudoby a rast nerovnosti. Chudoba je zložitý viacrozmerný problém, pri ktorom nedostatok hmotných i nehmotných prostriedkov, vrátane finančných zdrojov, neumožňuje zabezpečiť dôležité (základné) životné potreby na primeranej úrovni. Zmiernenie, resp. vykorenenie chudoby sa spája s väčším podielom na rozdeľovaní hospodárskeho výsledku a s rozvojom ľudského potenciálu. Zmiernenie chudoby je súčasťou cieľov politik jednotlivých krajín, ekonomických zoskupení a mnohých medzinárodných organizácií vrátane Svetovej banky a IMF.

Po r. 1990 sa na Slovensku chudoba stáva zjavnou, pretrvávajúcou a postihuje čoraz viac obyvateľov. Vývoj spotrebiteľských cien tovarov a služieb sa odráža v životných nákladoch domácností. Napriek pomerne nízkej úrovni relatívnej chudoby vo veľkej časti Slovenska, existujú tu izolované oblasti s výskytom hlbokjej absolútnej chudoby. Sociálna situácia obyvateľstva sa odrazila v náraste obyvateľov v hmotnej núdzi – občanov v prvom a druhom decile príjmového rozdelenia, teda s nárokom na dávku sociálnej pomoci, ktorá sa poskytuje občanovi na zabezpečenie základných životných podmienok. V r. 1998 predstavoval podiel sociálne odkázaných obyvateľov 9,4%. V decembri 2000 bolo v hmotnej núdzi 11,3% obyvateľov SR, o rok neskôr to bolo 11,7% a v I. polroku 2002 11,9% obyvateľov SR. Priemerná výška mesačnej dávky sociálnej pomoci dosiahla 2 981 Sk (MPSVR SR, 2002).

Chudoba definovaná ako fyziologická deprivácia z pohľadu príjmu, alebo uspokojenia základných životných potrieb, alebo chudoba ako sociálna deprivácia (chápaná napr. ako sociálne vylúčenie) má konkrétnu podobu v každodennom živote, ovplyvnenú napr. sociálno-demografickými aspektami (dlhodobá nezamestnanosť, objektívne prekážky na uplatnenie sa na trhu práce vyplývajúce z veku, zdravotného, alebo rodinného stavu nezamestnaných, bezdomovci), teritoriálnymi (regióny s najvyššou mierou nezamestnanosti), alebo etnickými aspektami (rómske obyvateľstvo).

Materiál a metóda

Chudoba je multidimenzionálnym fenoménom. Pri hodnotení chudoby, pri jej odhade, sa aplikujú rôzne prístupy s využitím:

- ukazovateľov príjmov, výdavkov, spotreby, výživy (Thoerbeck, 2000) – tzv. objektívna chudoba;
- subjektívnych hodnotení domácností a ich možností uspokojovania potrieb – tzv. subjektívna chudoba;
- nepeňažných ukazovateľov životnej úrovne (podmienky bývania, a pod.).

Analýzu nerovnosti a chudoby na Slovensku brzdí nedostatok reprezentačných prieskumov, dostupnosť a kvalita údajov. Rozdelenie dôchodku a chudoba boli v príspevku kvantifikované na základe údajov Mikrocenzu (1997) o čistých mesačných peňažných príjmoch a priemernom počte členov domácností v r. 1996, podľa typu osídlenia.

Pre hodnotenie chudoby a dôchodkovej nerovnosti boli použité: headcount index, index medzery chudoby a Fosterov-Greerov-Thoerbeckov index. Ich výpočet bol realizovaný s využitím programového produktu Svetovej banky Povcal (Chen - Datt - Ravallion, 2000).

Rozsah chudoby hodnotíme headcount indexom:

$$H = n / N \quad (1)$$

kde:

n – počet domácností pod hranicou chudoby,
 N – celková populácia.

Index medzery chudoby hodnotí hĺbku chudoby:

$$I = \frac{1}{Ny^*} \sum_{i \in P} (y^* - y_i) \quad (2)$$

kde:

y^* – hranica chudoby,
 $(y^* - y_i)$ – medzera medzi dôchodkom jednotlivca a hranicou chudoby.

Keďže index medzery chudoby (2) neberie do úvahy počet chudobných, ako vhodnejšia sa často navrhuje miera

$$P_1 = HI \quad (3)$$

$$P_1 = \frac{1}{Ny^*} \sum_{i \in P} (y^* - y_i) \quad (4)$$

Fosterov-Greerov-Thorbeckov (FGT) index (5) mení konvenčný index medzery chudoby (4) tak, že je citlivý na nerovnosť medzi chudobnými. FGT index hodnotí závažnosť – extrémnosť chudoby.

$$FGT = \frac{1}{Ny^{*2}} \sum_{i \in P} (y^* - y_i)^2 \quad (5)$$

Výsledky a diskusia

Sociálna politika štátu by cez dostatočne motivačný systém mala zabrániť, aby jednotlivci, rodiny a celé sociálne skupiny upadli do chudoby, prípadne by mala napomôcť k zlepšeniu ich sociálnej situácie. Sociálna politika však závisí od možností ekonomiky, štátneho rozpočtu. Tab. 1 uvádza výdavky na sociálne transfery vybraných krajín v r. 1990 a 1999 ako podiel ich hrubého domáceho produktu.

Podľa Správy o sociálnej situácii v SR (2001, 2002) dosahovala v r. 2000 priemerná mesačná nominálna mzda 12 502 Sk a 12 811 Sk v I. polroku 2002. Zo štatistiky rodinných účtov vyplýva, že nominálny a reálny priemerný čistý mesačný príjem na člena domácnosti v úhrne sociálnych skupín domácností v r. 2001 vzrástol (Tab. 2). Výška minimálnej mzdy bola 4 400 Sk v r. 2000 (Nariadenie vlády SR, 2000, od 1. 10. 2000), a 5 570 Sk mesačne v r. 2001 (Nariadenie vlády SR, 2002). Výška životného minima dosiahla 3 490 Sk (od 1. 6. 2000) a 3 790 Sk (od 1. 7. 2001), ak šlo o jednu plnoletú fyzickú osobu.

V roku 1998 bola priemerná mesačne vyplatená podpora evidovanému nezamestnanému približne vo výške 3 193 Sk v roku 1999 dosiahla približne 3 413 Sk a 3 367 Sk koncom decembra 2000. Priemerná čistá podpora v nezamestnanosti v roku 2001 klesla na 3 276 Sk. Výraznou skupinu sa stali koncom r. 2000 poberatelia s priemernou podporou v nezamestnanosti 1 500 Sk mesačne (Správa o sociálnej situácii, 1999, 2000, 2001).

Na zhoršujúcej sa situácii chudobných vrstiev obyvateľstva sa podieľa vysoká nezamestnanosť, vysoký podiel čiernej práce, absencia príslušnej legislatívy, ale aj nízka vymáhateľnosť práva. Vysoký podiel obyvateľov v hmotnej núdzi a vysokú mieru nezamestnanosti majú predovšetkým kraje Východného Slovenska (Obr. 1). Mierne sa zvyšuje rozdiel medzi úrovňou

Tabuľka 1 Hotovostné sociálne transfery (1990, 1999)

Krajina	PPP na obyvateľa (USD) (1)	Hotovostné sociálne transfery ako % HDP (2)
1990		
Poľsko (3)	4 500	18
Česká republika (4)	6 280	15
Maďarsko (5)	6 080	17
Rakúsko (6)	17 690	18
Holandsko (7)	16 820	20
Švédsko (8)	17 490	22
Slovensko (9)	6 000	18
1999		
EÚ (10)		27,6
Švédsko (9), Francúzsko(11)		30–33
Nemecko (12)		15
Írsko (13)		
Slovensko (9)		20

Zdroj: World Bank Development Report, 1993; Poverty in Poland, 1994, MPSVR SR, 2001

Source: World Bank Development Report, 1993; Poverty in Poland, 1994, Ministry of Labour, Social Affairs and Family of Slovak Republic, 2001

Table 1

Cash social transfers (1990, 1999)
(1) PPP per capita, (2) cash social transfers as % of gross domestic product, (3) Poland, (4) Czech Republic, (5) Hungary, (6) Austria, (7) Holland, (8) Sweden, (9) Slovak Republic, (10) European Union, (11) France, (12) Germany, (13) Ireland

podpory v nezamestnanosti a minimálnou mzdou. Minimálny rozdiel demotivuje nezamestnaných hľadať si prácu a vytvára podmienky pre „pascu chudoby“. V I. polroku 2002 bolo možné sledovať pokles objemu prostriedkov na podpory v nezamestnanosti aj mierny pokles objemu prostriedkov vyplácaných sociálne odkázaným občanom (MPSVR SR, 2002).

Z analýzy údajov Mikrocenzu (1997) vyplýva, že v r. 1996 mali domácnosti v obciach do 500 obyvateľov vyšší podiel sociálnych na celkových čistých príjmoch v porovnaní s domácnosťami v obciach nad 50 tis. obyvateľov (Obr. 2).

Domácnosti v stave hmotnej a sociálnej núdze sú v značnej miere závislé od podpory a pomoci štátu a sú to napr. rodiny s jedným príjmom, s väčším počtom detí, s nezamestnaným členom v domácnosti. Domácnosti s vyšším počtom členov dominujú v príjmovom najslabších skupinách vo všetkých veľkostných typoch obcí. Kým v najnižších príjmových skupinách sú 4–5 členné domácnosti v obciach do 500 obyvateľov a 3–4 členné v obciach nad 50 tis. obyvateľov, v najvyšších príjmových skupinách sú v priemere 1–2 členné domácnosti (Obr. 3, 4).

Tabuľka 2 Vývoj čistého peňažného príjmu domácností (1995–2001)

Ukazovateľ (1)	m. j. (2)	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Čistý peňažný príjem na osobu/mesiac (3)	Sk	3 476	4 055	4 716	4 986	5 249	5 720	6 389
Index nominálneho rastu (4)	%	100	116,7	135,7	143,4	151,0	164,6	181,0
Index reálneho rastu (5)	%	100	110,4	121,0	119,8	114,1	111,0	115,1

Zdroj: ŠÚ SR, prepočty MPSVR SR, 2001, 2002

Source: Statistics Office of Slovak Republic; calculations by Ministry of Labour, Social Affairs and Family of Slovak Republic, 2001, 2002

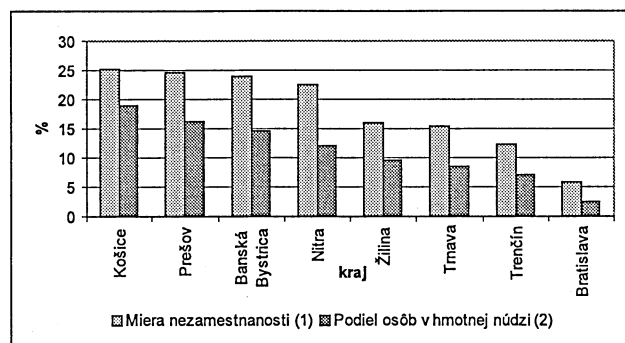
Table 2

Development of household net income (1995–2001)

(1) indicator, (2) unit of measurement, (3) net income per capita per month, (4) nominal growth index, (5) real growth index

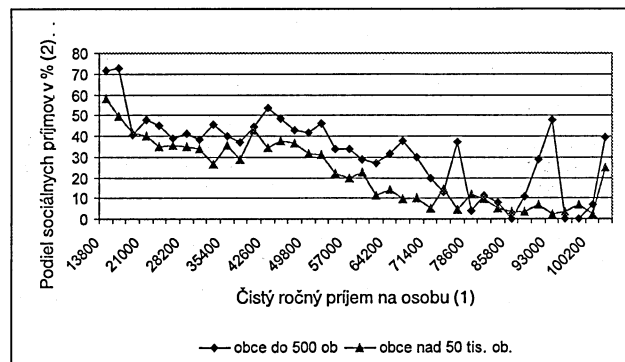
Obrázok 1 Miera nezamestnanosti a podiel osôb v hmotnej núdzi podľa krajov SR v I. polroku 2002

Figure 1 Unemployment rate and population share under material poverty by region of Slovakia in first six months of 2002
(1) unemployment rate, (2) population share under material poverty

Obrázok 2 Podiel sociálnych príjmov podľa príjmovej kategórie a veľkostného typu obce v r. 1996

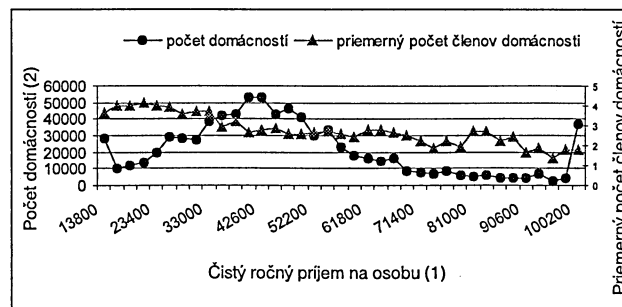
Figure 2 Proportion of social incomes by income category and settlement size in 1996
(1) net annual income per person, (2) share of social incomes, %

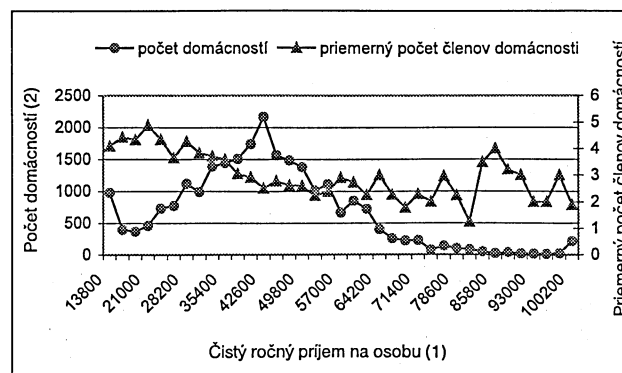
Situácia viacdetných rodín sa evidentne zhoršuje. S nižšími čistými peňažnými príjmami súvisia aj nižšie výdavky na člena domácnosti s deťmi (Tab. 3). Kým výdavky na člena domácnosti s 3 deťmi na potraviny, odievanie a dopravu sú redukované menej než o polovicu, výdavky na zdravie a bývanie predstavujú menej než polovicu výdavkov domácností bez detí.

Nezamestnanosť a stúpajúce životné náklady sa podieľajú na raste chudoby a nerovnosti. Hodnoty miery chudoby závisia

Obrázok 3 Štruktúra domácností v obciach do 500 obyvateľov v roku 1996
Figure 3 Household structure in settlements up to 500 inhabitants in 1996
(1) net annual income per person, (2) number of household

Obrázok 4 Štruktúra domácností v obciach nad 50 tis. obyvateľov
Figure 4 Household structure in settlements with over 50,000 inhabitants in 1996
(1) net annual income per person, (2) number of household

od definovanej hranice chudoby. Prakticky však neexistuje jedna monetárna hranica chudoby. V SR v roku 1996 hranica chudoby nebola oficiálne definovaná. V analýze bola ako hranica chudoby použitá výška minimálnej mesačnej mzdy 2 700 Sk v r. 1996 (Zákon č. 90/1996 Z. z. o minimálnej mzde a zákon č. 463/1991 Zb. o životnom minime v znení neskorších zákonov). Priemerná vyplatená podpora v nezamestnanosti v r. 1996 bola 1 881 Sk mesačne (Správa, 2000). Druhú hodnotu hranice chudoby sme stanovili na úrovni 1 800 Sk na mesiac.

Najväčší podiel obyvateľstva s príjmami nižšími ako boli hranice chudoby, bol v r. 1996 v obciach od 5 000 do 10 000

Tabuľka 3 Výdavky domácností (% z výdavkov domácností bez detí)

Výdavky na mesiac a osobu (1)	Domácnosti (2)						
	Bez detí (3)	s 1 dieťaťom (4)		s 2 deťmi (5)		s 3 a viac deťmi (5)	
		2000	2001	2000	2001	2000	2001
Potraviny a nealko nápoje (7)	100	74,0	74,7	65,5	65,7	58,1	59,6
Odievanie a obuv (8)	100	79,9	79,6	67,6	68,7	56,6	53,4
Bývanie, voda, elektrina, plyn (9)	100	69,4	67,7	55,2	54,8	42,5	42,8
Zdravie (10)	100	63,4	70,2	48,1	58,8	39,7	45,0
Doprava (11)	100	79,0	50,4	69,6	48,8	55,7	37,3

Zdroj: Správa o sociálnej situácii, MPSVaR, 2000, 2001

Source: Social Situation Report, Ministry of Labour, Social Affairs and Family of Slovak Republic, 2001, 2002

Table 3

Household expenses (% of expenses of households without children)

(1) expenses per month per person, (2) household, (3) without children, (4) with 1 child, (5) with 2 children, (6) with 3 and more children, (7) food and soft drinks, (8) clothing and shoes, (9) accommodation, water, electricity and gas, (10) health, (11) transport

Tabuľka 4 Výskyt chudoby v SR

Obce (počet obyvateľov) (1)	Hranica minimálnej mzdy (2)			Hranica priemernej podpory v nezamestnanosti (3)			Podiel na celkovej populácii v r. 1999 v % (4)
	H	P1	FGT	H	P1	FGT	
> 50000	23,7	6,1	2,3	7,8	1,6	0,46	24,9
5000 – 9999	30,8	8,3	3,4	10,6	2,6	0,94	6,7
< 500	24,1	6,5	2,9	7,3	2,4	1,1	6,1
SR (5)	25,3	6,5	2,5	8,3	1,8	0,55	100

H = headcount index, P1 = poverty gap index, FGT = FGT index

Table 4

Incidence of poverty in the Slovak Republic

(1) settlements (number of inhabitants), (2) minimal wage poverty line, (3) average unemployment benefit poverty line, (4) share on total population in 1999, (5) Slovak Republic

obyvateľov (Tab. 4). Najnižší podiel v obciach nad 50 000 obyvateľov. Najnepriaznivejšie hodnoty hĺbky chudoby merané indexom medzery chudoby (P1) boli pre hranicu chudoby 1 800 Sk v obciach od 5 tis. do 10 tis. obyv., najnižšie v obciach nad 50 tis. obyv. Závažnosť chudoby (extrémna chudoba) meraná FGT indexom dosahovala najvyššie hodnoty v obciach do 500 obyvateľov (6,1% populácie). Z hľadiska výskytu a hĺbky chudoby bola v r. 1996 najhoršia situácia v obciach od 5 tis. do 10 tis. obyvateľov (6,7% populácie). V obciach do 500 obyvateľov bola však chudoba najzávažnejšia. Relatívne nízky výskyt chudoby a hĺbka chudoby boli vo vidieckych obciach od 500 do 1 tis. obyvateľov a v obciach nad 50 tis. obyvateľov.

Záver

Prehľbovanie chudoby a nerovnosti sú sprievodnými javmi transformácie ekonomík strednej a východnej Európy. Okrem toho, že v SR je chudoba diferencovaná z hľadiska etnického, teritoriálneho a sociálno-demografického, líši sa jej výskyt, hĺbka a závažnosť aj podľa veľkostného typu obcí. V r. 1996 bolo možné pozorovať zvýšený výskyt chudoby v obciach od 5 tis. do 10 tis. obyvateľov na rozdiel od situácie v Maďarsku (1995), v Poľsku (1994), kde bol výskyt chudoby najvyšší vo vidieckych osídleniach. Extrémna chudoba v SR bola v r. 1996 indikovaná v obciach do 500 obyvateľov. Relatívne priaznivé ukazovatele chudoby boli v obciach nad 20 tis. obyvateľov.

Vzhľadom na prehľbujúcu sa dôchodkovú nerovnosť, prenášanie zodpovednosti štátu na jeho obyvateľov za svoju životnú úroveň, ale aj existenciu problematických regiónov SR a obmedzené možnosti štátneho rozpočtu, je možné očakávať ďalšie zvýšenie výskytu, hĺbky a závažnosti chudoby v SR.

Súhrn

Hodnotili sa vybrané ukazovatele životných podmienok skupín obyvateľov SR a chudoba v SR v r. 1996 podľa veľkostných skupín obcí. Pri kvantifikácii chudoby v SR boli využité údaje Mikrocenzu (1997) o priemernom čistom ročnom peňažnom príjme na osobu domácnosti. Výskyt chudoby, jej hĺbka a závažnosť kvantifikujeme headcount indexom (H), indexom medzery chudoby (P1) a Foster-Greer-Thoerbeckovým indexom (FGT) s využitím programu Svetovej banky Povcal. Najvyšší výskyt chudoby a jej hĺbka boli indikované v obciach od 5 tis. do 10 tis. obyvateľov s približne 6,7 % podielom na celkovej popu-

lácii SR. Najzávažnejšia situácia z hľadiska extrémnej chudoby bola v obciach do 500 obyvateľov s 6,1% podielom na obyvateľstve SR. Relatívne priaznivé ukazovatele chudoby boli v obciach nad 50 tis. obyvateľov s približne 24,9 % podielom na populácii SR.

Kľúčové slová: chudoba, príjem, obce SR, ukazovatele

Literatúra

Attacking Poverty 2000. World Development Report 2000/2001. September 12, 2000. 352 p. World Bank and Oxford University Press. ISBN 0-19-521129-4

BARTOVÁ, L. 2001. Analýza dôchodkovej disparity domácností v SR. Sborník Demografické, sociální a hospodářské důsledky desetileté transformace ekonomik ČR a SR. Mezinárodní vědecký seminář, Boršice u Buchlovic, září 2001, s. 2–9

BARTOVÁ, L. 2002. Globalisation and Poverty. In: Agricultural Economics. vol. 48, 2002, no. 2, p. 81–86

CÁR, M. 1996. Otázky štatistického sledovania a merania chudoby v krajinách Európskej únie. Slovenská štatistika a demografia. ŠÚ SR, roč. 6, 1996, č. 1, s. 4–16. ISSN 1210-1095

CHEN, S. - DATT, G. - RAVALLION, M. 2000. Povcal - A program for calculating poverty measures from grouped data. World Bank. <http://www.worldbank.org/LSMS>

Mikrocensus 1997. Údaje o príjmoch domácností za SR. I. diel. ŠÚ SR Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja. MŽP SR, 2001

MPSVa R (2001, 2002, 2003). <http://www.employment.gov.sk/> Populačný vývoj v Slovenskej republike (2000). INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky. Výskumné demografické centrum. Edícia: Akty. Bratislava. 93 pp.

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v roku 1999 a vývoj za desať rokov (Výňatok). <http://www.employment.gov.sk/>

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR v r. 2000, 2001, I. polroku 2002 (2001, 2002, 2003)

<http://www.employment.gov.sk/>

Správa o stave rodiny v SR – analýza stavu rodiny (2001). <http://www.employment.gov.sk/>

THOERBECK, E. 2000. Poverty and malnutrition measures and their interrelationship. Lecture. Cornell University. 21 p.

Zákon č. 90/1996 Z. z. o minimálnej mzde

Kontaktná adresa:

Lubica Bartová, Katedra štatistiky a operačného výskumu, Fakulta ekonomiky a manažmentu, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra; e-mail: Lubica.Bartova@uniag.sk